

555 raquintan da la guerra

«L'histoire c'est moi» è in'expoziziun istorica a Lausanne che vegn il 2005 en il Grischun

DA CLAUDIA CADRUVI / ANR

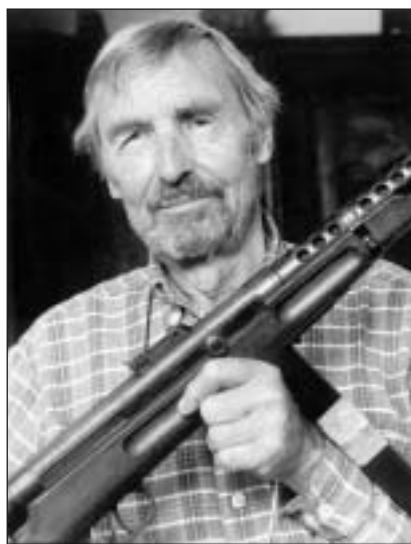
■ **555 personas han raquintà da la vita durant la segunda guerra mundiala. Cun quests raquints han ins fatg l'exposiziun «L'histoire c'est moi». I sa tracta da 555 versiuns da l'istorgia Svizra dal 1939 fin il 1945.** L'exposiziun è uss averta per l'emprima giada a Lausanne. Questa stad va ella a Basilea ed a Son Gagl. La stad 2005 arriva l'exposiziun a Cuira e la Televisiun Svizra mussa films surlonder.

Co tut ha cumenzà

«L'histoire c'est moi» è ina consequenza da la discussiun sur da la rolla da la Svizra durant la guerra. Blera glieud veglia sa sentiva malchapida en questa discussiun sur da las novas enconuschientschas istoricas. Era il rapport Bergier na pudeva betg satisfar e mussar la realitad vivida durant la guerra. Perquai ha l'uniun archimob (archives de la mobilisation) fatg il 1999 in appel e tschertgà perditgas ch'èn prontas da raquintar dal temp da guerra. Pli che 1000 personas èn s'annunziadas, 555 han la finala prendì part. Quai è stà l'entschatta dal pli grond project d'istorgia orala en Svizra. A la fin dal project stat l'exposiziun.

Spionascha

L'exposiziun è la vusch da quels che han vivì en quest temp difficil. La glieud dad

Cla Famos è ina da las 555 perditgas. El ha vivì a Martina, direct als cunfins. El raquinta da cuntrabandists e dals Americans che vevan gugent las giuvnas svizras.

oz po dar in sguard en la vita da mintgadi. Sin quella moda vegnan cumplettads ils fatgs ch'ins enconuscha dals cudeschs d'istorgia.

Las perditgas raquintan da spionascha, d'amurs scumandadas e da cuntrabandists. Ma era il stentus e forsa lungurus cumbat per il paun da mintgadi vegn descrìts u la vita d'in simpel schuldà. Intginas personas descrivan la fascinaziun dal faschissem.

«L'histoire c'est moi» è in caleidoscop da sentiments, regurdanzas ed experientschas da la populaziun svizra che ha vivì durant la guerra.

Hebammes gidan a parturir istorgias

Thomas Gull è in dals istorichers cha ha lavurà per il project d'archimob. El è creschì si en il Grischun ed ha fatg intginas intervistas cun perditgas grischunas. El raquinta: Avant l'intervista haja el mintgamai prendì si contact cun la perditga ed haja empruvà d'eruir tge che la persuna haja da raquintar. Lura saja el ì sin visita cun in um da camera. Per blers eria quai in fitg curios sentiment da stuair raquintar avant ina camera. Ma suenter in temp sajan las perditgas adina vegnidas or da la crosa.

Sco intervistader na haja el betg bumbardà la perditga cun dumondas. L'emprim hajan ins laschà raquintar la glieud da l'atgna vita. Tranteren hajan ins tschentà dumondas per obtegnair infurmaziuns pli precisas tar tematicas specificas. In'intervista ha mintgamai cuzzà ina fin duas uras.

Il manader dal project haja declarà als intervistaders ch'els stoppian esser sco hebammes che gidan las perditgas a parturir lur istoriga. Questa moda d'interrogar saja sa cumprovada, manegia Gull. Las perditgas hajan raquintà bleras istorgias magnificas. Talas istorgias na haja la cumissiun Bergier betg chattà,

perquai che lezza faschevia retschertgas tematicas. Las intervistas d'archimob mettian perencunter il singul carstgaun en il center.

Amur scumadada cun Polacs

Tgi che visita l'exposiziun na po betg guardar simplamain in'entira intervista. Il material è vegnì ordinà tenor tematicas: «la battaglia dal graun», «general Guisan» etc. Cun questas tematicas han ins fatg 64 films curts.

Gull è stà responsabel per il film da las amurs cun Polacs. I saja stà scumandà d'avair ina relaziun cun in Polac internà. Tuttina haja quai dà bleras amurs zuppadas durant la guerra. Las dunnas che gievan cun Polacs, vegnivan magari numnadas schlunzras da Polacs. Autras perditgas hajan raquintà ch'ils Polacs sajan stads fitg gentils ed amiaivels. Uschia sa cumponian quests films da fitg differentas, pitschnas istorgias autenticas.

Chaussas sensibilas

Ma pertge na pon ins atgnamain betg guardar entiras intervistas en l'exposiziun? I dettia singulas intervistas che sajan tras e tras spannegiantas, di Gull. Ma las bleras na pudessian ins betg musar senza elavurar. Quai ord plirs motifs. I dettia passaschas che na sajan betg uschè interessantas e singulas intervistas na possian ins betg publictar pervi da

problems giuridics, p. ex. pervi da remartgas antisemiticas. En intginas intervistas dettia quai muments penibels che na sajan betg destinads per il public. Pli navant hajan tschertinas perditgas lubì la publicaziun be per in adiever limità. Ils films vegnian deponids en l'Archiv federal. Là stattan els a disposiziun a las generaziuns vegnentas per retschertgas scientificas.

Infurmaziuns datti sut www.archimob.ch

Perditgas rumantschas

Tschintg perditgas ch'èn stadas a disposiziun han discurrì rumantsch. I sa tracta dad *Anton Flury* che viva a Sargans, d'*Anita Füm* che viva a Tusaun, da *Gion Gaudenz* a Schlarigna, da *Walter Gundlach* a Flem e da *Johann Paulin* da Sagogn. Cun questas personas ha la schurnalista *Annetta Bundi* discurrì. I dat dentant anc auters Rumantschs u Grischuns che han dà perditga, p. ex. *Cla Famos*, *Gian Carlo Frizzoni* u *Marcella Maier-Kühne*. Questas personas èn vegnidas interrogadas per tudestg.

In uffant fugitiv da la Belgia.

Champ al Bellevue a Turitg: Schizunt en ils parcs vegn cultivà graun per nutrir la populaziun.

Uffiziers al cunfin durant la guerra.